

2 СЕКЦИЯ
АРХИВ 2025 - ЖАҢА ДЕРЕКТЕР, ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ГУМАНИТАРЛЫҚ
БІЛІМДЕГІ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕР
АРХИВ 2025 - НОВЫЕ ИСТОЧНИКИ, АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ
ГУМАНИТАРНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

ӘОЖ:93/94 : (574)

Карибаев С.Ө. *

т.ғ.к., доцент «Қазақстан тарихы» тарихы кафедрасының меңгерушісі,
М.Әуезов атындағы ОҚМУ, Шымкент, Қазақстан

ҰЛТТЫҚ ТАРИХ ҒЫЛЫМЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Автор корреспондент: sattar0168@mail.ru

Түйін: Бүгінгі Қазақстанның қоғамдық өміріндегі түбірлі өзгерістер, ең алдымен тарихи білім жүйесін жаңартуды өткір қойып отырғанда, тарих қойнауында жинақталған бағалы тәжірибелерге назар аударудың маңызы зор. Бұл - жоғалтқаныңды түгенде деген сөз. Елдің төрт құбыласын түгендеу, оның тарихын жөнге келтіруден басталады. Тарихтың жақсы, жаманы болмайды. Тарих шынайы, не бұрмаланған болады. Өкінішке орай, біздің төл тарих патшалы Ресей кезінде Д.Неру айтқандай «отар елдің тарихы отарлаушы елдің» көзқарасымен жазылса, кеңестік кезеңде таптық тұрғыда бұрмаланды. Ал бұрмаланған мұндай тарих - отар ел үшін - қасірет, ал отарлаушы ел үшін - күдірет.

Патшалы, одан кейінгі кеңестік кезеңде қазақ тарихы саналы түрде бұрмаланды. Қазіргі кездегі басты міндет - «ақтандақтардың» себеп-салдарын ашу, төл тарихымызды қазақтың ұлттық көзқарасы тұрғысында зерттеу, жазу, ұғыну, білу, яғни шынайы тарихи сана қалыптастыру болып табылады.

Кілттік сөздер: қазақ тарихы, отаршылдық, бұрмалау, «ақтандақтар», патша, кеңес өкіметі, тәуелсіздік, жаңа көзқарас.

Тарих - ұлы ұстаз. Танып тағлым алар, тасқа басылған шынайы, төл тарихы болмаған ел, соқыр жандай қарманып, күндік тірлігімен күн кешеді. Өткеннің өнегесінен нәр ала аламай, кешегісін бүгінмен салыстырып сабақтастыра алмайды. Болашағы тұманға айналады. Оған қосымша «бұрмаланған» тарихы болса, одан өткен қасірет жоқ. Өйткені, **«бұрмаланған» тарих отар ел үшін - қасірет, ал отарлаушы ел үшін - күдірет.** Сондықтан ұлт пен елдің мәңгі сақталып дамуында төл тарихтың алатын орны ерекше.

Патшалы, одан кейінгі кеңестік Ресей отаршылдық саясатын ақтау мақсатында «кетпеннің басын басса, сабы маңдайына тиетінінен» сақтанып, күштеп құрамына кіргізілген ұлттар мен мемлекеттердің тарихын саналы түрде бұрмалады. Яғни, Д. Нерудің **«отар елдің тарихы - жаулап алушылардың қолымен жазылды»** дегеніндей отаршылдық кезеңде «Ата тарихымыз» Ресей мүддесі тұрғысында жазылды. Нәтижесінде Ресей құрамындағы өзге ұлттармен қатар, Қазақ тарихында да «ақтандақтар» пайда болды. «Ақтандақтарға» - өткен тарихымыздың (зерттеуге тиым салынған - К.С.) зерттелмеген, немесе зерттелсе де, шынайы бағасын ала алмаған кезеңдер мен оқиғалар жатады, яғни «ақтандақтар» жаулап алынған елдің тарихын бұрмалау, халықты тарихи зердесінен және ұлттық сана сезімінен айырудан туындайды. Кеңес Одағы өмір сүріп тұрған, қайта құру кезінде кең қолданысқа алынған «ақтандақтар» термині КСРО құрамындағы өзге ұлттар үшін «қара дақ» болып табылады. Өйткені, ол халықтың тарихи санасына теріс көзқарастарды қалыптастырды. Атап айтатын болсақ, «Қазақстан Ресей құрамына өз еркімен қосылды», «Қазақ хандығы (мемлекеті-К.С.) бір орталыққа бағынған біртұтас ел болмады», «қазақта мемлекет те, мемлекеттік шекара да болмаған», «қазақ халқы өзара алауыз, бірлігі болмады», «қазақ хандары ел мүддесінен тақ мүддесін жоғары қойды, өзара таққа таласты» деген сияқты жалған тұжырымдар, өкінішке орай, осы күнге дейін тарих оқулықтарында орын алып ұлт, мемлекеттің қауіпсіздігіне нұқсан келтіріп келеді. Мұндай тұжырымдар қазақ елі «жеке тәуелсіз ел бола алмайды, ол белгілі

бір күшті елдің құрамында болуы керек» деген сияқты жастарға жалған тарихи сана қалыптастырып отыр. Ал қазіргі шынайы өмір бұл қағиданың өміршең еместігін көрсетті. Посткеңестік мемлекеттер арасында Қазақстан бірінші болып ЕҚЫҰ-на, Ислам конференциясына, БҰҰ-ның Қауіпсіздік Кеңесіне төрағалық етті. Әлемдегі саяси ахуалдардың реттелуіне ара-ағайындық жасап, бітімгершілік алаңына айналды.

Медицина ғылымында адам өміріне аса қауіпті және қауіпті емес деген аурулар болады. Аса қауіпті болса, тез арада ота жасап, алып тастап, емдеуді одан әрі жалғастырады. Сол сияқты, қазіргі төл тарихымызға мемлекеттік көзқарас тұрғысынан қайта бағамдау, зерделеу кезеңінде ең бірінші жоғарыда айтылған аса қауіпті тұжырымдардан арылуымыз керек. Одан кейін тарихымыздың кемшін тұстарын «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасы аясында жинақталған жаңа дереккөздер негізінде ұлттық мүддеге сай толықтырып отырғанымыз жөн болады. Сондықтан қазіргі кездегі басты міндет - «ақтандақтардың» себеп-салдарын ашу, төл тарихымызды қазақтың ұлттық көзқарасы тұрғысында зерттеу, жазу, ұғыну, білу, яғни шынайы тарихи сана қалыптастыру болып табылады.

Орыс тарихнама ілімінің негізін салушылардың бірі, Петербор діни академиясының профессоры М.О.Коялович неміс ғалымдарының орыс елі тарихын жазуға араласқысы келгенін жақтырмай былай деген: «...мен..сауал қояйын, сыртқы елдегілердің орыс тарихын жазуға араласқанынан бізге келер пайда көп пе, зиян көп пе?» дейді де, «бұдан орыс тарихы іліміне келетін зиян өте көп, өйткені бұл пәнді орыс көзқарасынан алған тұрғыда дамитын жолды өз беделдерімен қиып тастайды» - деп өзі жауап береді. Бұдан шығатын қорытынды, әрбір ұлт, ел, өз тарихын өзі жазуы керек.

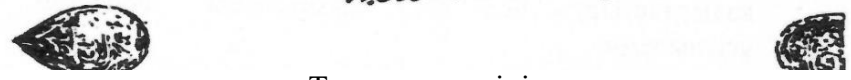
Міне, сондай міндеттердің бірегейі - Әбілқайыр ханның 1730 жылы орыс патшасына жолдаған хатын саналы түрде дұрыс аудармау арқылы қазақ елінің Ресей құрамына «өз еркімен қосылды» деген «ертегі» болып табылады.

Әбілқайыр ханның 1730 жылғы хаты (түпнұсқа)[1].

Әбілқайыр ханның 1730 жылғы хаты (түпнұсқа)

ادولغ لارگه اوردوغ و غمسترسيدى دىلته ارتوتۇر يىر يوز يىن يىلاكان آق ن اولوغ بادشا
 كوتىرىن كون آيرىن آيرىن بىلدىن بىلدىن دولت سلامت قىياد اولم انشا عىلجا بولدى
 بودوكه سز اولوغ حضرت كىم اولم انشا عىلجا بولدى بولدى بولدى بولدى
 سز اولم انشا عىلجا بولدى بولدى بولدى بولدى بولدى بولدى بولدى
 اولم انشا عىلجا بولدى بولدى بولدى بولدى بولدى بولدى بولدى
 حضرت كىم اولم انشا عىلجا بولدى بولدى بولدى بولدى بولدى بولدى
 قرايىر لارگه بولمىش سالدىم بولمىش سالدىم بولمىش سالدىم بولمىش سالدىم
 ايل قىلبىر باشو كىلگن تىلا بىز سزنى بىرلىشىكىز بولمىش سالدىم بولمىش سالدىم

بىر كان ايلچى بارشە قوتىلە بولداشلار بىر

Түпнұсқа мәтіні:

Ұлуғларың аууа мархаматы биік, дәулеті артық, йер йүзіне билеген ақна ұлұғ падша хазыретлерің хұзырына бенделік етеміз. Күнден күн, айдан айға, йылдан йылға дәулет сәлемет зияда олар анша тасығай. Біз ғарызбандә хазыретіңізге бу дәрге. Сіз ұлуғ хазыретнің Орал ештегі башқұрт халайықы бірле арада еллігіміз йоқ ерді. Емді ел-хал, Сіз дәулеті ұлуғ падша хазыретіңе саясыда панаһ олып, сатиғ мунқаз олмақ үчін тоғай йолы Орал ештегі бендеңіз Алдарбайға елші қосып йібердім. Ол Алдарбай Сіз ұлуғ падшаның хазіретіңе елші тілегені үчін біз, Әбілхайыр хан, қырық сан қазақ, Орта йүз, Кіші йүз барша рағайат қарашаларым бірле баш салдым. Йарлық: Сізнің-дүр ол кулларыңыз Орал ештегі бірле ел қылып ірішу[і]ңні тілейміз. Сізнің йарлығыңыз бірле ел болғаймыз.

Сейіткул йібергем елші баш Кутлымет йолдашлары бірле.

Мына нәрсеге баса назар аудару керек: Әбілқайыр ханның 1730 жылы орыс патшасына жолдаған хатының орыс тіліндегі аудармасының өзінде түпнұсқадан принципті маңызы бар ауытқушылық жіберілген. Күні бүгінге дейін тарихшылар пайдаланып келген орыс тіліндегі хаттың мәтіні мынандай:

«8 сентябрь 1730 г, Послание в Петербург ее величеству

Величайшей, **благородной**, богатой и **умной** обладательнице многих земель, ее величеству государыне императрице ежедневно, ежемесячно и ежегодно желаем **божией милостью** благополученногосударствования. Наше заявление Вашему величеству состоит в том, что с подданным Вам башкирским народом, **который находится за Уралом**, у нас **близких отношений** не было. Желая быть совершенно подвластным Вашему величеству, я посылаю своего посланника вместе с Вашим подданным Алдарбаем. Этот Алдарбай **требовал** посланника от нас к Вашему величеству, и поэтому мы, Абулхаир-хан с подвластным мне **многочисленным** казахским народом Среднего и Малого жузов, все преклоняемся перед Вами, **являемся Вашими слугами и все вместе в простом народом желаем Вашего покровительства и ожидаем Вашей помощи, чтобы с подданным Вам башкирским народом, находящимся за Уралом, жить в согласии.**

Желаем Вам всякого благополучия и будем Вашими подданными.

(Передали): Сеиткул. Главный посланник Куттумбет с товарищами». Орыс тіліндегі аудармадағы **қарақалы нәріппен** берілген сөздер түпнұсқада жоқ. Мұны орыс ғалымдары саналы түрде кіргізген. Ал шын мәнінде тарихшы Амантай Исиннің түпнұсқадағы мәтінді көрсеткеніндей болуы керек: «Величия и милости высокой, государства превыше, правящей (всеми) землями ее величеству белой великой императрице обращаемся с обыденным намерением. Изю дня в день, из месяцев в месяц, из года в год государство (Ваше) да пребывает в здравии и приумножается. Наше заявление Вашему величеству следующее. С народом Вашего величества уральскими ештек - башкортами меж нами нет согласия. Теперь, желая получить под покровом Вашего императорского величества защиту и спокойствие, посылаю, присоединив клесной дороги уральскому ештеку подданному Вашему Алдарбаю, своего посла. Поскольку этот Алдарбай просил к Вашему императорскому величию, мы Абулхаир-хан, сорок санов казахов, Средний и Младший жузы со всеми подвластными мне караша склоняем голову». Хатта көріп отырғанымыздай, Ресей құрамына қосылу туралы бірде-бір сөз де, ишара да жоқ. Неге Кеңес билігі бұл хаттың аудармасын саналы түрде бұрмалады дегенге келсек.

Біріншіден, кеңес өкіметінің алғашқы жылдарында тарихи зерттеулерде патшалы Ресейдің отаршылдығына баса назараударылып, Түркістан, Қазақстан, Сібір, Кавказды басыпалды деп көрсетіліп, қысқа уақыт болса да шынайылық көріністапты.

Екіншіден, Ұлы Отан соғысы басталысымен КСРО-дағы ұлттардың өткен тарихындағы ұлттық батырлары мен эпостық жырларын дәріштеп, рухын көтеру мақсатында үкіметтің қаулысы шыққан болатын. Осы тұрғыда келесі істер атқарылды. Солардың ішінде Е.Бекмахановтың «ХІХ ғасырдың 20-40 жылдарындағы Қазақстан», 1943 жылы Қазақ ССР тарихы және тағы басқа эпостық жырлар жарық көрді. Үшіншіден, 1944 жылы кеңес әскері КСРО-ның батыс шекарасын фашистерден толық азат етіп, Шығыс Еуропаға аяқ басқанда, кеңестік билік ұлттық рухтың күшеюінен секем алып, ХХ ғасырдың 20-30 жылдарындағы КСРО-дан бөліну туралы мәселенің қайта көтерілу мүмкіндігінен қорқып, халықты «жуасыту» мақсатында тарихты басқаша жазуға қаулы алады. Соның негізінде 1917-1944 жылдары ұлттық отарлау мәселелері жөнінде қалып тасқан тұжырымдарды Кеңес тарихшыларының көрнекті өкілі, КСРО ҒА-сының корреспондент мүшесі А. В. Ефимов былай деп көрсетеді [2]:

1. Ресейдің жекелеген халықтарының тарихы дербес субъект ретінде зерттелуі мүмкі немес, ол тек объект ғана. Басқаша айтқанда, кіші халықтардың орталықтан тыс өз тарихы

болмайды.

2. Үлкен халықтардың кіші халықтарды жаулапалуы, не болмаса қосыпалуы объективті прогрестік факт. Демек, Ресейдің шет аймақтарды отарлауы тек прогресті жағынан түсіндірілуі тиіс.

3. Аз халықты отарлауға қарсы күресінің прогресті жағы болғанымен, оларды «орыс тарихының қаһармандарына» айналдыруға болмайды.

4. Бұқараның тәуелсіздік үшін күресінен гөрі реформа үшін күресіне ғұрлы мәділ. Сондықтан шет аймақтардың тәуелсіздік үшін күресі аса дәріптелмесін.

5. Ұлт-азаттық қозғалыстың жетекшілерін мадақтауға болмайды. Басқаша айтқанда, езілген халықтардың бостандық жолындағы отарлық езгіге қарсы күресіндегі батырлары мен қолбасшылары, жауынгерлік күрестарихы болуға тиіс емес». 1944 жылғы қаңтарда КСРО ғылым академиясының мүше-корреспонденті А.И.Яковлев оқу-ағарту халық комиссариатында жаңа оқулықтар жайлы сөз сөйлегенде: «Орыс мектептеріне арналған әрбір оқулық орыстың ұлттық оқулығы болуы керек. Олардың мазмұнына енді жүз халықтың мүдделерін тықпалайтын ештеңе жоқ» - деп мәлімдеп, оның іске асуына қатты көңіл бөлді. Міне, осылай «тоқпақ күшті болса, киіз қазық жерге кіретін» кеңестік кезеңде тарих осы ұстаным негізінде жазылды. Төртіншіден, қаріптіқайта-қайтаауыстыру да тарихтың бұрмалануына белгілі дәрежеде роль атқарды. Ұзақ уақыт өткен тарихын араб қарпімен жазып келген қазақ халқылатын (1930 ж.), одан кейін кириллицаны (1940 ж.) қолданды. Нәтижесінде араб жазуындағы төл тарихын оқиалмайтын жағдайға тап болды. Мұны орыс ғалымдары шебер пайдалана біліп, билер кеңесінің шешіміне негізделген Әбілқайырдың хатын саналы түрде бұрмалап, жалған тарихи сана қалыптастырды. Өкініштісі, осы уақытқа дейін қазақ тарихынан оқулық жазып жүрген тарихшыларымыз араб жазуын білмегендіктен бұрмаланған орыс тіліндегі хат мәтінін пайдаланып, «Әбілқайыр билер шешімін аяқасты етіп, елшілер арқылы бодан болу туралы хат жіберді» деп қате тұжырымдар беріп келеді.

Ал енді осы құжатқа байланысты ғалымдардың көзқарастарына келетін болсақ: А.Исин: «аударманы түпнұсқа мәтінімен салыстырсақ, қатеаударылған, аударылмайқалған, мазмұны өзгерген және қосып жіберілген сөздер тізбегі шығады... Қатеаударылған, өзгертілген немесе аударылмаған сөздерден тыс ресми аударма салқынын тигізген, хаттың өзінде жоқ, белгілі саяси мақсат үшін қосып жіберген сөздерді табуға болады...»[1, 42-44 б]. Т.Жұртбай: «Әбілқайыр мен Тевкелев арасындағы қазақ елінің Ресейге бодан болуы туралы жасалған рәсімі жалған, онда тек қанасауда-саттық пен бейбіт қатар өмір сүру жөніндегі одақтастық сыпаттағы келісімге қолқойылған, Ресей бұл келісімді заңсыз бұзып, тікелей отарлау саясатын жүргізді, одақтасқа емес отарына айналдырды. Ресейге қазақ елі еркімен қосылған жоқ. Саяси және мемлекеттік билігі зорлық пен тартыпалынды»[3].

Е.Әбіл: «Хаттағы мәтіндер бұрмаланып дұрыс аударылмаған, сондықтан ол құжаттың заңдық мәні жоқ»[4]. Академик М. Қозыбаев: «Өз еркімен қосылды деу - миф»[5]. 1995 жылы қабылданған «Қазақстан Республикасында тарихи сана қалыптастыру тұжырымдамасында»: Қазақ хандығының Ресей империясының құрамына кіру тарихы да өзінің әділ бағасын алған жоқ»[6]. Академик М.Х.Асылбек: «Қазақстанды Ресей қосыпалды» деп көрсетеді[7]. 1918 жылы И.В. Сталин Қырым, Кавказ, Татар-Башққұрт және Түркістан (Қазақстан) сияқты түркі өлкелерінің жағдайы туралы: «Бұл өлкелер- Ресейдің саяси билігі астына зорлықпен алынған өлкелер. Бұл жерлерді (Ресейге) қосу бұрынғы, тарихи Ресей тарапынан қолданылған зорлық пен зомбылықтың толық көрінісі болып табылады», - деген болатын[8].

Н.Г. Апполова Ресейдің ХҮІІ ғасырдың 30-шы жылдарынан бері жүргізіп келген саясатын: «Қазақстанды Ресей империясының отарына айналдыруға бағытталған саясат» деп түйіндейді[9].

1937 жылы жарияланған «Үлкен кеңес энциклопедиясында» «Шовинистердің қазақ халқының Ресей үстемдігін ерікті түрде қабылдағаны жайындағы аңызы шылғи өтірік» деп жазылған[10].

С.Аспандияров: «Тарихи шындықтар үлкен мемлекеттік шовинистер тарапынан жарияланған қазақтардың Ресейге ерікті түрде қосылуы туралы аңызының бекер екендігін көрсетеді»- деп жазады[11].

XX ғасырдың 40-шы жылдарына дейін орыс тарихшылары іргелі зерттеу еңбектерінің атауын бақырайтып, «Ресейдің Түркістанды, Орта Азияны басып алуы» деп айдар тағып баспадан шығарса, біз неге өзіміз қосылдық деуіміз керек.

Ресей басшылары Әбілқайырдың 1731 жылғы бодандықты қабылдауы оның «өз еркімен» еместігін жақсы білді. Сондықтан 1738 жылы 3 тамызда Әбілқайырды мәжбүрлеп екінші рет ант қабылдаттырады. Бұл жөнінде Торғай облыстық басқармасының аға кеңесшісі И.И. Крафт «...қайтыс болған Кирилловтың орнына 1737 жылы 10 мамырда патшаның жарлығымен Орынбор экспедициясының бастығы болып толық дәрежелі статс советник Татищев тағайындалып, оның үстіне құпия советник атағы қоса берілді...

1738 жылы... Татищев Әбілқайыр ханның өзі мен елағалары келіп, бодандыққа ант беруін табандылықпен талап етті» дей келе, «Әбілқайыр ханның орыс бодандығына ант беру үшін келу құрметіне ханды Орынборда қарыс алу салтанаты өткізілді» деп жазады. Он төрт тармақтан тұратын салтанатты өткізу тәртібіне сай үстел басында ұлы мәртебелінің денсаулығы үшін; император отбасы үшін 17 атыстан кейін; 13 атыстан кейін орыс қаруының құрметіне; 9 атыстан кейін хан мен оның ордасының денсаулығы үшін; содан кейінгі 9 атыстан кейін ханша мен сұлтандар үшін; тағы 7 атыстан кейін ұлы мәртебелі боданында болуды қалаған барлық хандар үшін тост көтеріп, одан кейін атыссыз ішу, яғни барлығы 7 арнаулы тост ішу мен 83 атыс ұйымдастырылып, одан кейін Әбілқайыр патша үкіметі дайындаған «ерекше ант қағазы бойынша ант рәсімін өткізеді». Адам өмірінде бір-ақ рет ант қабылдайтындығы әлемдік тәжірибеде «бесенеден белгілі». Демек, 1731 жылғы ант заңсыз деген сөз. Әбілқайырдың шарасыздығы неде еді?. Біріншіден, орыс үстемдегінің күшейіп бара жатқындығы болса, екіншіден, Орынборда Әбілқайыр балалары алғашында Ералы, одан кейін Қожахмет орыс қолында аманат (қазіргі ұғымда кепілде (орысша-залогта) - К.С.) ретінде ұсталды. Сондықтан орыс кепілдігіндегі балаларының өмірі Әбілқайырдың қандай қадам жасауына тікелей қатысты болатын.

Осыныңбарлығы да орыс отарлауынан туындады. Қазақ жерін отарлауға байланысты түрлі кезең мен Ресейлік түрлі әлеуметтік топтардың көзқарастарына келетін болсақ, төмендегі шет ұжырымдарға тап боласыз. Атапайтсақ: Орыстың ірі тарихшысы В.О. Ключевский «Курс русской истории» атты еңбегінде «Ресей тарихы – отарлау елінің тарихы. Отарлау аймағы оның мемлекеттік территориясының кеңеюі мен қатар жүреді»-деп орыс отаршылдығының табиғатын ашып көрсетеді[12].

А.Л.Трегубов «Орыс отарлауының ерекшелігі - орыстардың «аяғы тиген жаңа жерлер», «орыс қаны төгілген жер», «қай жерде орыс өмір сүрсе, қай жерде орыс билігі жүрсе, ол өлке Ресейге айналатын»-деп жазады[13].

Декабрист П.Пестель: «Молдавия, Кавказ, Қазақстан, Қиыр шығыстың Ресей құрамында болуын жақтады»[14].

Туған жерін тастап, ұлттық аймақтарға қоныс аударған орыс шаруаларынан «Отаныңды тастап қайда барасың? - дегенде. Олар : «Отанымыз бізбен бірге көшеді»-деп жауап берген.

М.С. Горбачев және Солженицын: «Қазақстанның солтүстік 5 облысын Ресейге қарату керек» деп мәлімдеді. «Литературная газета» тілшісі С.Бабуринен «Биыл 50-ге толып отырсыз, осы уақыт арасында Ресейдің көсегесін көгертуге қызмет етіңіз, құдай тағы да 50 жыл өмір берсе, ол өмірді неге арнар едіңіз дегенде», ол: «Ресей, Украина, Белорусия, Қазақстанды бір Отан ету үшін арнар едім» - деп жауап берген[15].

2014жылы Лимоновтың «Қазақстанның солтүстігін басып алуды», В. Жириновскийдің«заңсыз құрылған қазіргі Орта Азия республикаларын Ресейдің Ортаазиялық федералдық округіне айналдыру керек. Орталығы Алматы емес, Верный

болуы тиіс» деген пікірлеріне бей-жай қарауға болмайды. Көріп отырғандай, әр түрлі әлеуметтік топтар, әр түрлі кезең болса да, бір Ресейдің мүддесімен тоқайласқанын байқауға болады.

Тағы бір назар аударатын мәселе - «Әбілқайырдың ұлы хан болып сайлана алмағаннан кейін, ренжіп, шайқас алаңын тастап батысқа кетті» деген шындыққа жанаспайтын пікір туралы. Болат хан өлген кезде қазақ әскері жерін жаудан толық азат етіп жатса, жоңғарлар елінде ішкі саяси жағдай күрделі әрі шиеленісті еді. Жоңғарларға көмегін аямаған Ресейдің шығыстағы мақсатының орындалуы қиындай түскенде, ол қазақ жеріне башқұрттарды, еділ қалмақтарын, орыс казактарын айдап салды. Сондай қиын-қыстау жағдайда Әбілқайыр «ренжіп» емес, елдің батысын қорғау үшін кеткен болатын. Екіншіден, солтүстікте - Ресей, Шығыста-Жоңғар, оңтүстік-шығыста-Қытай, оңтүстік, оңтүстік - батыста- Қоқан, Хиуа және Бұқар қазақ жеріне көз тіккенде, басқаруды жеңілдету мақсатында Ұлы ханға тікелей бағынатын жүздік хандар тағайындаған болатын. Олардың құзіреті қазіргі облыс әкімдерінің құзіретіндей ғана болатын. Бұл жөнінде Торғай облыстық басқармасының аға кеңесшісі И.И. Крафт «Қырғыздардың орыс бодандығын қабылдауы» атты еңбегінде «Ақылды, тәжірибелі, басқару өнерін жақсы меңгерген Тәуке өзінің әкесі мен атасы сияқты үш қырғыз-қазақ ордасын Түркістанда отырып басқарды.

... қырғыздар (қазақтар-К.С.) орыс бодандығын қабылдар алдында Тәуке хан қырғыз-қазақ халқының дара билеушісі болды, ал әрбір орданы ол тағайындаған, оған бағынышты билеушілер басқарған. Бұдан шығатын қорытынды,- ордалар әлі ХҮІІІ жүзжылдық басында жеке хандық дәрежесінде болған жоқ, одан гөрі бір мемлекеттің ішіндегі генерал-губернаторлық типіне жақын басқаруда болған» деп жазады[16]. Сондықтан олар бүкіл ел атынан шешім қабылдай алмайтын. Мысалы, Түркістан облысы әкімі ел Президентінің және халықтың келісімінсіз Түркістан облысын Өзбекстанға қоса алмайды. Әбілқайырдың да құзіреті осындай-ақ болатын әрі бүкіл ел атынан сөйлеуге құқы жоқ. Үшіншіден, қазақ елі өз еркімен қосылса, неге осы үдеріс бір жыл ішінде емес, 134 жылға созылады? Төртіншіден, қазақ елі өз еркімен қосылса, неге осы кезең Сырым, Исатай, Махамбет, Кенесары, Жанқожа, Есет бастаған ұлт-азаттық көтерілістерге тола? Бесіншіден, қазақтар ғасырлар бойы жоңғарға қарсы отар болмау жолында елдің азаттығы, халқының бостандығы үшін «білектің күшімен, найзаның ұшымен» күреседі де, тәуелсіздікті де, елді де тәрк етіп, Ресейге өз еркімен отар бола салады. Бұл ақылға сыймайтын нәрсе. Алтыншыдан, ХҮІІІ ғасырдың алғашқы ширегінде қазақтарға қауіп жоңғарлардан емес, «біреудің қолымен көсеу көсейтін» Ресейден болатын. Сондықтан осы уақытқа дейін айтылып келе жатқан жоңғар факторына емес, Ресей факторына баса назар аудару керек.

Осы кезеңнің келесі бір жан-жақты қарастыруды қажет ететін мәселесі - қазақтардың «ақтабан шұбырынды, алқа көл сұламаға» ұшырауы. Қазақтардың (*М. Тәтімов дерегі бойынша 3.333.333 қазақ-К.С.*) «Ақтабан шұбырынды, алқакөл сұламаға» ұшырауының басты себептерінде Ресей факторы басты роль атқарады. Біріншіден, бұл жорықтардың табысты болуына шведтің артиллерия сержанты Иоганн Густав Ренаттың тигізген әсері үлкен болды. 1709 жылы Полтава тубінде орыстардың қолына түскен Ренат Тобыл қаласына айдалды, Бухгольцтің экспедициясы құрамында Кереку қаласының маңында 1715 жылы қыста қалмақтарға тұтқынға түседі. 1733 жылға дейін қалмақтардың қолында болған ол қалмақтарды темір балқытып зеңбірек құюды үйретеді. Екіншіден, қазақтарды өз қол астына кіруге мәжбүр еткісі келген Ресей жоңғарларға Сібір бойындағы, сонымен қатар 1718 жылы салынған Семей, 1720 жылы салынған Өскемен бекіністерінен зеңбірек беріп, қару-жарақпен қамтамасыз етіп отырған. Үшіншіден, академик М.Қозыбаевтың дерегі бойынша жоңғар әскерінде 600 орыс офицері (*бізге қазірге белгілісі-К.С.*) әскери нұсқаушы болып, соғыс өнерін үйреткен. Төртіншіден, мұндай көмек қазақтарға берілмеді, қару-жарақ қарапайым болды. Бесіншіден, Қазақстан территориясының кеңдігінен, халықтың тығыз орналаспауынан аймақтар арасындағы байланыс нашар болды. Бұл ХҮІІІ ғасырдағы

жағдай. Ал қазірдің өзінде, ХХІ ғасырда Астанаға қарай жол тартсаңыз бір сөтке елді мекенді көрмейсіз.

Келесі мәселе - хандар таққа, билікке таласты деген «ертегіге» байланысты мәселе. Қазақ заңында да, дәстүрінде де «ата жолымен» деген сөз бар. Бұл қандайда бір нәрсенің ата жолымен өзіне тиесілі болмаса, таласпа дегенді білдіреді. Сондықтан Әбілқайыр мен Сәмекеңнің «хандыққа таласты» дегені шындыққа жанаспайды. «Жол» дәстүрін қазіргі кезде де ұстанып келеміз. Оған дәлел - үлкен тұрып, кішінің сөйлемей, жасы үлкен нағашыдан жасы кіші түп нағашының бірінші сөз сөйлеуі және т.б.

Қазақ хандығы бір орталыққа бірікпеген ел болды деген «ертегі» туралы. Қазақ хандығы Қасым ханның кезінде бір орталыққа біріккен мемлекет болған. Оған дәлел - бүкіл қазақ халқы сол кездің ата заңы «Қасым ханның қасқа жолының» қағидаларымен таңын аттырды, күнін баттырды. Одан кейінгі өмір талабына сай қабылданған «Есім ханның ескі жолы», «Жеті жарғы» заңдарының хандық ішінде толық жүзеге асырылуы хандықтың (мемлекеттің-К.С.) бір орталыққа біріккен мемлекет болғандығының дәлелі бола алады.

Халық арасында алауыздық болды деген «көзқарасқа» жауабымыз. Қазақта «өткір пышақ қап түбінде жатпайды» деген сөз бар. Қазақтар алауыз болып, бір-бірімен қырқысып жатса, жазбаша, қала берді ауызша тарихнамада «мына жерде, мынадай шайқас болды» деген мәлімет қалуы керек еді ғой. Оның үстіне Президент Н.Ә. Назарбаевтың «қазақтың ұялатын тарихы жоқ» дегенін қосыңыз. Екіншіден, басымыз бірікпей, алауыздықта өмір сүрсек, қазіргі әлемдегі жер көлемі жағынан 9-шы орын алатын аумаққа ие бола алмас едік. Үшіншіден, қазақ халқы шежірені ер адам жағынан таратып, ру жағынан бөлектенгенімен қызын ұзатып, ұлын үйлендіріп құда, жекжат, ағайындыққа өте берік халық.

Керісінше, «айрандай ұйыған» қазақ қоғамына іріткі салып, жеріне, еліне байлығына ие болуды мақсат тұтқан Ресейдің отаршылдық, басқыншылдық саясатынан іздеген жөн. Бұл тұжырымымызға деректер жеткілікті. Мысалы, Патша өкіметінің отаршылдық саясаты ІІ Екатерина тұсында күшейді. Оның қазақтар туралы губернаторларға жолдаған құпия жарлығында былай делінген:

1. «Қазақ халқының ру басыларын екінші ру басыларымен араз етіп, бірінің етін бірі жеуге себепкер болыңыз.
2. Сұлтандарды біріден бірін иттей таластырып, бірінің етін бірі жеуге себеп боларлықтай іс қылыңыз.
3. Қазақтың басты адамдарын сұлтандарымен арадастырыңыз.

... Осылайша береке бірлігін алсақ, өз ара азып-тозғандарынан қазақ жұрты бөтен патшалық қол астына көшіп кетерге дәрмені болмас. Өз-өздері қырық пышақ болып қырылысып жатса, Ресей өкіметі араларына төре болып төрелеп, ретіне қарай не анаусын, не мынаусын қуаттап тұруы керек. Түрлі айламен сұлтандардың күшін кетірсек, өзімізден озып еш қайда кете алмас. Келетін, кететін жері өзіміз боламыз, тілегенімізше қақпалап мініп жортамыз»[17].

Орыс ғалымдары қазақ жерін зерттегенде жер асты, жер үсті байлықтарына, тарихымызға, этнографиямызға ерекше назар аударды. Оған Левшиннің еңбегі дәлел. Олар біздің нәзік жерімізді табуға әрекеттенді. Орыс зерттеушілері «қазақ жерінде сексеуіл деген ағаш өседі екен, оны өткір балтамен шапсаң зорға шабасың, өткір арамен араласаң зорға аралайсың. Ал екі қолыңа екеуін алып, бір-біріне ұрсаң өзінен-өзі сынады екен» деген. Патша өкіметі әкімшілеріне қазаққа осы «сексеуіл» әдісін қолдануды қатаң тапсырған.

Өкінішке орай, қазақ тарихы кеңестік кезеңде де саналы түрде бұрмаланды. Оның қыр-сырын М.Шоқайдың мына тұжырымынан байқауға болады. М. Шоқай ұлттың өз «Менін» сақтап қалуында және ел мен ұлттың болашақтағы дамуы сол ел мен ұлттың шынайы төл тарихына тікелей байланысты екендігіне назар аударып, тарихты қалай жазудың маңыздылығына маңыз бере отырып, «Тарихты жазудың екі жолы бар. Бірінші

жолы: Зерттеуші өмірде болып өткен оқиғаларды көңіл қойып жинастырады. Оларды хронологиялық тәртібі бойынша заманның жағдайына, ахуалына қарай зерттейді. Мәліметтер мен ақпараттардың бұлақтарын іздейді. Жиналған мәліметтерді өзінің ғылыми зердесінен өткізеді, орнына салады және ол мәліметтерден өзін бейтарап ұстай отырып, талдау жүргізеді. Шын мәніндегі ғылыми тарих, міне, осындай тәсілмен жазылады.

Екінші жолы: зерттеуші кездеген мақсаттарын күні бұрын белгілеп алады да, соған жету үшін оқиғалар құрастырады. Тіпті мақсаты қажет етіп жатса, оқиғаларды ойдан шығарады. Мақсатқа қайшы келетін бұлақ көздеріне жуымайды. Мұндай тарихшылар өзін бейтарап ұстаудың орнына оқиғаларға партиялық тұрғыдан талдау жасайды. Кеңес тепкісіндегі халықтардың ұлттық қозғалыстары туралы жазып жүрген большевик тарихшылар осы екінші түрге жатады.

Большевиктер жалпы ғылымда бейтараптықты мойындамайды.

Ғылымолар үшін таптық күрестің баламасы.

Сондықтан олар тарихты өздерінің болашақтаптық мақсаттары үшін пайдалануға тырысады.

Өйткені олар тарих өткен өмірден мағлұмат беретін ғылым ғана емес, келешек кесабақ беруге қызмет ететін ғылым екенін де жақсы біледі» деп, тарихтың қоғамдық-саясисаладағы алатын орнын ерекше атап көрсетеді [18].

Нәтижесінде, Қазақстан тарих ғылымы да орталықтағы сияқты мейлінше идеологияландырылған сипатқа ие бола отырып, тарихи проблематиканың негізгі тақырыптарын біріншіден, буржуазиялық өмір тәртібін сынау, екіншіден, елдегі тап күресі, қазан төңкерісінің тарихи рөлі, социалистік өндіріс, интернационализм, мәдени төңкеріс және тағы басқаларды мадақтау құрады. Бұл жағдайлар қордалана келіп отандық тарихымызда «ақтаңдақ» беттердің пайда болуына әкеліп соқтырды.

Соғыстан кейінгі жылдардары қайта оралған екінші репрессия қазақ тарихын айналып өтпеді. Тарихи зерттеулердің методологиясы ретінде қабылданған И.В. Сталиннің «ВКП(б)-ның қысқаша курсы» атты еңбегі ғылым мен әдебиет, мәдениет пен өнер салаларындағы нағыз «цензуралық құжатқа» айналды.

Ұлттық егемендік пен тәуелсіздікке қол жеткізуіміз халқымыздың өз құқықтарын, ұлттық болмысын қайта қалыпына келтіріп, жаңғыртуға, әлеуметтік-экономикалық және рухани дамуы үшін шексіз мүмкіндіктер туғызды. 1995 жылы «Қазақстан Республикасында тарихи сананы қалыптастыру тұжырымдамасы» қабылданды. 1998 жылдың «Халық бірлігі мен ұлттық тарих» жылы деп аталуы төл тарихты тану арқылы Қазақстан халықтарының береке-бірлігін, ынтымағы мен жарастығын, достастығы мен туыстастығын онан әрі нығайту мақсат етті. Төл тарихымызды, елдік дәстүр, халықтық тағдыр-талайымызды танып-білуде, ескерткі мұрағаттарымызды жинастыру мен сараптауда біраз жетістіктерге қол жетті. Бұған дейін қол жетпей жүрген деректер, білмей жүрген рухани қазыналар жарыққа шыға бастады. Шетел мұрағаттарынан да туған тарихымызға қатысты құжаттар жинақталып, оқырман игілігіне ұсыныла бастады. Беті жабулы архив құжаттары мен дерек көздері ғылыми айналымға енгізілді.

Сонымен қатар, Елбасы Н.Назарбаевтың «Тарих толқынында», «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру», «Ұлы Даланың жеті қыры» [19] атты еңбектері отандық тарих ғылымына тәуелсіздік жағдайында жаңа әдістемелік, тұжырымдамалық бағыт берді. Осы бағытта зерттеу жұмыстары жүргізілуде.

Қазіргі таңда ресми тарихпен қатар, қазақтың балама тарихы пайда бола бастады. Алайда, онымен (*тарих зерттеумен-К.С*) тарихшы мамандығы бар маман айналысып жүр ме?. Осыған мән беруіміз керек. Қазақ халқында «қасқалдақ сойса да, қасапшы сойсын» деген аталы сөз бар. Біз, осыған тоқтауымыз керек. Әйтпесе, жыл сайын республика бойынша қаншама түлектер тарихшы мамандығын бітіреді, бірақ, олардың бәрі тарихшы бола алмайды. Олардың ішінен ілеу де біреуі, тарихшы болуы мүмкін, қалғаны тарих пәнін жастарға түсіндіруші немесе ұғындырушы болып қала береді. Тарихшы деген, ойдан роман құрастыратын жазушы емес. Осыны ойдан

шығармағанымыз жөн. Өлең жазуға «әркімнің таласы» болуы мүмкін, ал тарихты жазуға «әркімнің таласы» болмауы тиіс.

Тәуелсіздік жағдайында төл тарихымыздың кезеңдері шынайлық ұстанымында зерттеліп зерделенуде. Алайда жетістіктермен қатар кемшіліктер де жетерлік. Сондықтан осы мәселе бойынша мынадай ұсыныстарымыз бар:

1. Алдағы уақытта жазылатын төл тарихымыз ұлттық (мемлекеттік) мүдде мен шынайлық ұстанымы негізінде зерттеліп, зерделенуі қажет. Өйткені, осы уақытқа дейінгі жарық көріп отырған кейбір ғылыми еңбектер (оның ішінде 2010 жылы жарық көрген Қазақстан тарихы. 5 томдық та бар) сәл-пәл өзгеріспен бұрынғы әдіснамамен жарық көрген.

2. Ресейлік дереккөздеріне өте сақтықпан қарау керек. Оны сол күйінде пайдалану үлкен зардаптарға әкеледі. Өйткені ол дереккөздері ресейлік ғалымдардың пікірі негізінде жасалынған.

3. Болашақта жарық көретін оқулықта мына дереккөздеріне басымдық берілуі тиіс:

а). Қазақ халқының аңыз-әпсаналары, ауызша әдеби дереккөздері, шежірелері (ДАТ-даланың ауызша тарихнамасы) т.б.;

ә). Шетелдердегі қазақ диаспораларының дереккөздері. Өйткені оларда төл тарихымызға тікелей қатысты дереккөздер сақталған;

б). «Мәдени мұра» бағдарламасы негізінде жинақталып, жарық көрген еңбектер (қытай, монғол, парсы, араб, түрік және еуропалық дереккөздері).

4. Әбілқайыр ханның (араб кәрпінде жазылған) хатының түпнұсқасы негізінде Қазақ халқының өз еркімен Ресей құрамына кірді деген жаңсақ көзқарасқа тосқауыл қойылуы тиіс. Өйткені онда Ресейге қосылу туралы бірде-бір сөз жоқ. Ресей ғалымдары аударғанда түпнұсқада жоқ сөздерді әдейі енгізген. Оны арап кәрпін танымайтын ғалымдарымыз сол күйінде бірін-бірі қайталап жүр

5. Қазақ халқының жоңғар шапқыншылығына қарсы Отан соғысында жоңғар емес, Ресей факторына баса назар аударылуы тиіс. Қазақ халқының 100 жылдан аса уақыт елдің тәуелсіздігі мен жердің бүтіндігі үшін жоңғармен соғысады да, елдің тәуелсіздігі мен жердің бүтіндігін тәрік етіп тілі де, ділі де басқа Ресейге отар болуды қалауы тарихи шындыққа жанаспайды.

6. Тарихи оқулықтар Қазақстан халқын рухтандыратын, жас ұрпақты отансүйгіштікке жетелейтін әрі шынайы ұлттық сананы қалыптастыратын тұрғыда жазылуы тиіс.

2. Кәсіби тарихшыларды дайындау мәселесі бойынша ұсыныстар:

а). Тарих мамандығына мемлекеттік грант санын көбейту;

ә). Студент қатарына тарихқа бейімділерді іріктеп алу;

б). Төрт мамандық бойынша грантқа тапсырыс беруді жою қажет. Өйткені, талапкер армандаған мамандығына түсе аламай, жай тапсырыс берген мамандыққа ілігеді де, онда оқымайды, немесе оны бітірсе де ол мамандық бойынша жұмыс істемейді. Бұл мемлекеттің қаражаты далаға кетті деген сөз. Ал ол мамандық басқа талапкердің армандаған мамандығы, бірақ ол грантқа іліге алмайды. Сондықтан талапкер бір ғана, яғни өзі армандаған мамандыққа ғана тапсырыс бергені жөн;

в). Тарих мамандығында оқитын студенттерге араб, парсы, қытай және шағатай тілдерін оқытуды қолға алу керек. Өйткені біздің орта ғасырлардағы төл тарихымыздың негізгі дереккөздері осы тілдерде. Онсыз сол кезеңнің шынай бейнесін бере алмаймыз;

г). Тарих мамандығында оқитын магистранттар мен PhD докторантурасына мемлекеттік грант санын көбейту;

д). Магистрант пен PhD докторанты қатарына тарихқа бейімділерді іріктеп алу керек.

Белгілі саясаттанушы ғалым Э. Томсонның «Отаршылдықта болған ел отарлықтан құтылғаннан кейін міндетті түрде отарсыздануы керек. Отаршылдар елден кетсе де, олардың көлеңкесі қалады. Тәуелсіздік алған елде саяси жүйе өзгерсе де, отаршылардың ойран салуынан әбден зардап шеккен ұлттық сана көп уақытқа дейін ойрандалған қалпында қалады» деген болатын. Сондықтан бізге отарсыздандыру саясатын жүргізуді шынайы

тарихты қалпына келтіруден бастаған дұрыс. Ол, арғы жағы сақтар мен көне түркілерден бастап, бергі тарихымыз Қазақ хандығы, яғни қазақ ұлтының дербес мемлекет құрған дәуірінен бастап қазіргі тәуелсіз Қазақстанның өткен жолын саралаған жүйелі еңбек болуы керек. Өрелі ұрпақты дайындап, «Мәңгі қазақ елі» идеясын іске асыратын қоғамның тарихы осындай болуы керек.

Жалпы алғанда, қазақ тарихындағы шындықтан алшақ, жалған тұжырымдардан арылу уақыт күттірмейді. Олай етпесек, бізді кейінгі ұрпақ кешірмейді.

Әдебиет тізімі:

1. Исин Амантай. Әбілқайыр ханның хатын қалай оқыған дұрыс.//Абай №2, 2001. 42-44 беттер; Атабаев Қамбар. Деректану. Алматы., «Қазақстан тарихы» баспасы, 2007 жыл , 216-218 беттер
2. Аманжолов Қ., Рахметов К. Түрікхалықтарының тарихы. 2-ші кітап., Алматы., «Білім», 1997 жыл, 4 бет.
3. Жұртбай Т. «Талқы»-Алматы. 55-56 бет.
4. Әбіл Е. «История государства и права Казахстана»-Караганда, 2005. с.133
5. Қозыбаев М. Өркениет пен ұлт.-Алматы. 2000.
6. Қазақстан Республикасында тарихи сана қалыптастыру тұжырымдамасы. Алматы, 1995 жыл.
7. Қазақстан тарихы. Бес томдық. Алматы 2000 жыл. 3- том, 150 бет.)
8. Сталин И.В. Сочинения. IV том. С.67.
9. Апполова Н.Г. Присоединение Казахстана к России. Алма-Ата, 1948.
10. Большая советская энциклопедия. XXX том, стр.591.
11. Аспандияров С. История Казахстана. 1-том, Алматы-Москва, 1935, С.116.
12. Ключевский В.О. Курс русской истории. Сочинения, Т.1, ч.1, М., 1956. С.13-14.
13. Трегубов А.Л. Переселенческое дело в Семипалатинской и Семиреченской областях» - Вопросы колонизации. Т.6, Спб., 1909. с.107.
14. Восстание декабристов. М., 1958. Т.7. с.124.
15. Литературная газета, 2009 жыл. №3.
16. Қазақ тарихынан. Шежірелер, жазбалар, пікірлер, зерттеулер. Құрастырған- Н.Құлмұхамбетова. Алматы: «Жалын» ЖШС, 2004. 375 б.
17. Қ.Аманжолов. Қ. Рахметов. Түркі халықтарының тарихы- Алматы, «Білім», 1999 жыл. 2-ші кітап. 4-5 бет.
18. Шоқай М. Таңдамалы. - Алматы: Қайнар, 1998. – 1 т. – 223-224 бб.
19. Назарбаев Н.Ә. Тарих толқынында.- Алматы: Атамұра. 2003, -288 б.; Назарбаев Н.Ә. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру.//Егемен Қазақстан. 12.04.2017 жыл.; Назарбаев Н.Ә. Ұлы Даланың жеті қыры. //Егемен Қазақстан. 20.11.2018 ж.

Аннотация: Несмотря на 29 лет независимости, история Казахстана в средних школах, составленная на советском подходе преподавания истории, формирует ложное историческое сознание для молодежи. Вхождение Казахстана в состав царской России, содержание письма, направленного ханом Абулхайром царю, причины поражения казахов в битве с джунгарами и др. проблемы, которые были преподнесены в искаженном виде, а в советское время историческая наука полностью была под влиянием марксистско-ленинской методологии, открывшей путь появлению «белых пятен» в нашей истории. Рано или поздно мы должны избавиться от этого.

В это время в качестве альтернативного объяснения партийной, классовой идеологии истории, казахская интеллигенция объединившаяся вокруг А.Бокейхана, А.Байтурсынова, М.Дулатова, М.Жумабаева, Ж.Аймаутова, поднимало наиболее актуальные проблемы казахской истории того времени.

До сих пор некоторые источники, не вошедшие в научный оборот хранятся в Комитете национальной безопасности РК, Государственном архиве Узбекистана под грифом «совершенно секретно». Мы надеемся, что в будущем на основе программы «Архив-2025», возникающие проблемы будут регулироваться

Abstract: Despite 29 years of independence, the history of Kazakhstan in secondary schools, based

on the Soviet approach to teaching history, forms a false historical consciousness for young people.

The introduction of Kazakhstan into Tsarist Russia, the content of the letter sent by Khan Abulhair to the king, the reasons for the defeat of the Kazakhs in the battle with the Dzungars and other problems that were presented in a distorted way, and in Soviet times, historical science was completely influenced by Marxist-Leninist methodology, which the path to the emergence of "white spots" in our history. Sooner or later we have to get rid of it.

At this time, as an alternative explanation of the party, class ideology of history, the Kazakh intelligentsia united around A Bokeikhan. A. Baitursynov, M. Dulatova M. Zhumabaeva, J. Aymautov, raised the most pressing problems of the Kazakh history of that time.

Until now, some sources that were not included in the scientific circulation are stored in the Committee of National Security of the Republic of Kazakhstan, the State Archives of Uzbekistan under the heading "top secret". We hope that in the future, on the basis of the "Archive-2025" program, problems will arise.